Michael Ende: A Végtelen Történet

Édes Piroska

Michael Ende
A Végtelen Történet

KÖNYVTERV

Témavezető: Vida Győző

A Föld a hazugság tisztítótüze; itt minden hazug körülöttünk: a tér ál-végtelenje, a dolgok ál-valósága, önmagunk ál-sokasága. S az ember-agyban még az igazság is táncol: egyszerre minden igaz és egyszerre semmi sem igaz. A hazugság-áradatból az egyetlen kivezető út éppen az, amely leghazugabbnak látszik: a képzelet. A sok ál-valóság közt képzeletedre van bízva az igazi valóság helyreállítása. Nem a hegy és nem a völgy a valódi, hanem a szépség, melyet képzeleted a hegyek-völgyek formáin élvez; és a jelenség világ ál-végtelenjéből képzeleteden át vezet az út a benned rejlő igazi végtelenbe.

Más a képzelet és más a képzelődés, ahogy más a beszéd és más a fecsegés. A képzelődés az élet törvénye szerint működik és az éhen maradt vágyakat köddel eteti; a képzelet a lét törvénye szerint működik és amit megteremt, műalkotást, tettet, gondolatot: valódi és igaz.

A Földön mindaz, ami keletkezik és elmúlik, valóságnak neveztetik; csak éppen a képzelet tűnik olyannak, mintha teremtményeit a semmiből húzkodná elő. Az ál-semmi, ahonnét a képzelet merít: a valóság; s a sok külön-lévő ál-valóságban csak az a valódi, ami bennük semminek, képzeltnek rémlik: érzékelhetetlen, közös lényegük, a változó megnyilvánulások mögötti változatlan létezés.

Weöres Sándor

TARTALOM

7 Tartalom

9 Bevezetés

10 Michael Ende

12 A Végtelen Történet

14 Inspiráció

16 Előzmények

18 Színek

20 Illusztráció

22 Tipográfia

24 Kötés

30 Felhasznált irodalom

32 Köszönet

BEVEZETÉS

A Végtelen Történet nagyon fontos könyv számomra. Először egy szuszra olvastam el, mint a főszereplő, Bux Barnabás Boldizsár. Azóta sokszor vettem a kezembe, hogy felidézzek egy-egy epizódot, ami valamiért megint elkezdett bennem motoszkálni. Újra és újra találok benne olyan történetet, ami analóg a bennem éppen aktuális kérdésekkel, felismerésekkel. Közben minden alkalommal arra emlékeztet, milyen fontos az ember belső igényeinek, vágyainak felismerése, megértése, és összhangba hozása az őt körülvevő világgal.

Hogy A Végtelen Történetet választottam diplomatémának, a személyes kötődés mellett szakmai okai is voltak. Már jó ideje tervezem, hogy foglalkozom a vizuális megformálásával. Az egyetem alatt több feladatnál is felmerült, de úgy éreztem, nem tudnék annyira belemélyedni, amennyire a könyv összetettségéből adódóan szükséges lenne. Egy ilyen alkalommal gondoltam először arra, hogy ezzel kéne majd diplomáznom.

Több téma is felmerült, azért döntöttem mégis e mellett, mert úgy éreztem, ebben tudom leginkább összegezni azt a tudást és tapasztalatot, amit összegyűjtöttem eddig a tipográfiáról, illusztrálásról és könyvtervezésről.

MICHAEL ENDE

1929. november 12. – 1995. augusztus 28.

Michael Andreas Helmut Ende Garmisch-Partenkirchen-ben született Luise és Edgar Karl Alfons Ende gyermekeként. Apja sikeres szürrealista festő és szobrász volt, akinek a nácik hatalomra jutása után a Birodalmi Kulturális Kamara megtiltotta, hogy gyakorolja szakmáját. Édesanyja, Edgar második felesége, egy kis üzletet vezetett.

1931-ben a Münchenhez közeli Bergingbe, majd 1935-ben München-Schwabing-ba, a Kaulbach nevű művésznegyedbe költöztek. Michael apja révén már korán kapcsolatba került a képzőművészek és az írók világával. Apja társaságába tartozott többek között Bertolt Brecht és Paul Klee.

1940-től a Maximilian Gimnáziumban tanult, 1941-ben kicsapták. 12 évesen Münchenben élte át élete első bombatámadását, és 1943-ban testközelből – egy nagybátyjánál tett látogatása alkalmával – Hamburg lerombolását. Még ebben az évben visszaköltöztek Garmisch-Partenkirchenbe. Itt kezdett iskolatársa, Bokarius bíztatására verseket és novellákat írni. 1944-ben müncheni otthonukat lebombázták, és apjának több mint 800 műve megsemmisült. 1945-ben sok barátját behívták a hadseregbe és mindössze egynapos kiképzés után a frontra küldték. Két barátja rögtön az első napon meg is halt. Michael, amint ezt megtudta, összetépte a behívót és éjszaka elmenekült édesanyjához Münchenbe, majd csatlakozott a náciellenes Bajorországi Szabadságfronthoz. Apja amerikai hadifogságba került.

A háború után szülei kapcsolatba kerültek egy Rudolf Steiner tanait követő kis keresztény közösséggel. 1946-ban Michael ismét egy müncheni gimnáziumba járt, de Steiner világszemlélete és pedagógiája hatására hamarosan a stuttgarti Waldorf iskolában folytatta, majd fejezte be gimnáziumi tanulmányait. Barátaival megalakította a „Tetőtér Színházat”.

Egy év színészkedés után, 1951-ben visszaköltözött Münchenbe, ahol íróként kívánt megélni. 1952-ben itt ismerkedett meg a színésznő Ingeborg Hoffmann-nal, aki bejuttatta őt a kabarék világába. A következő években a müncheni Volkstheater-ben színész, kabaréíró és rendező volt.

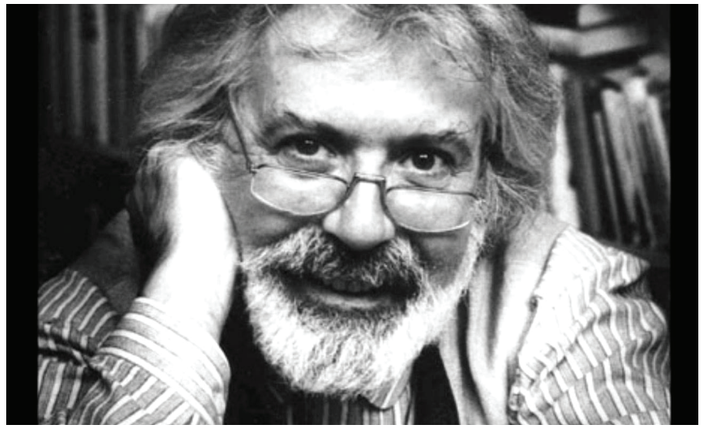

Michael Ende, 1996

1954-től filmkritikusként dolgozott a Bajor Rádiónál (Bayerischen Rundfunk). 1956-ban több hónapot töltött Olaszországban, Palermóban, ahol nagy hatást gyakoroltak rá azok az elbeszélők, akik nagy tereken pénzért mesélték történeteiket.

1957-ben egy grafikus barátja javaslatára született meg a „Gombos Jim”, amely iránt másfél éves keresés után egyedül a Thienemann Kiadó érdeklődött. A kézirat túl terjedelmes volt, ezért két kötetben jelent meg. Az 1962-ben kiadott második kötet sikere és a különböző, idegen nyelvű fordítások (20 nyelvre fordították le) meghozták számára az anyagi függetlenséget, ezért befejezte tevékenységét a rádióban, és az írásnak szentelte magát.

1964. augusztus 7-én Rómában, a Kapitóliumban feleségül vette Ingeborg Hoffmannt. 1966-ban Münchentől 30 km-re, Mangfalltalban vásárolt egy 1415-ben épült kastélyt. Ezután négy év intenzív restaurációs munka következett, amely összes pénzét elvitte. A kastély csaknem lakhatatlan volt, ezért 1971-ben eladta, és feleségével együtt Olaszországba költözött.

1972-ben látott napvilágot meseregénye: a „Momo” avagy „Furcsa történet az időtolvajokról s a gyermekről, aki visszahozta az embereknek az ellopott időt”. A saját maga által illusztrált kötet hatalmas sikert aratott, bár az NDK-ban betiltották.

1979-ben született meg leghíresebb műve, A Végtelen Történet. 1984-ben Wolfgang Petersenn hatalmas sikerű filmet készített belőle, ami az író ízlésének túl giccses és kommersz volt, ezért visszavonta nevét és pert indított a forgatás megakadályozása érdekében, de kérelmét néhány jelenet törlésén kívül a bíróság elutasította.

1985-ben elhunyt felesége, Ende ezt követően visszaköltözött Münchenbe. 1989-ben elvette feleségül Mariko Sato japán fordítót, aki átültette az író néhány művét japán nyelvre.

Habár Michael Ende kiadott műveinek példányszáma 1992-ben elérte a 15 milliót, az irodalomkritikusok teljes mértékben mellőzték. Ende így nyilatkozott erről: „Minden ajtón keresztül beléphetünk az irodalmi szalonba: a börtönajtón, az őrültek háza ajtaján, vagy a bordélyház ajtaján keresztül, csak egy ajtón, a gyerekszoba ajtaján keresztül nem szabad bejönni.”

1995-ben Stuttgart közelében hunyt el gyomorrákban. A müncheni Erdei Temetőben nyugszik.

A VÉGTELEN TÖRTÉNET

A Végtelen Történet először 1979-ben jelent meg német nyelven, azóta a gyermek- és ifjúsági irodalom klasszikusává vált. Megjelenése évében a Buxtehude-bullával, egy évvel később pedig az Ezüst Íróvesszővel és a Wilhelm Hauff-díjjal tüntették ki.

Magyar fordítása Hárs Ernő munkája (a német kiadással összhangban A-tól Z-ig alcímmel). Magyarországon a könyv 1985-ben jelent meg először, ezt számos újabb, változatlan kiadás követte.

A cselekmény két szálon halad, ezért szövegét a legtöbb kiadásban nem feketével, hanem két különböző színnel nyomták. Az eredeti kiadásban minden fejezet egy egész oldalas, gazdagon díszített iniciálával indul a latin ábécé szerint A-tól Z-ig terjedően. A mű egy cím nélküli bevezetőből és 26 fejezetből áll, az egyes fejezetek első szavának kezdőbetűit az iniciálék adják. A könyv komplett formáját a szerző Roswitha Quadflieg illusztrátorral együtt dolgozta ki.

A Végtelen Történethez készült borítók

INSPIRÁCIÓ

A Végtelen Történethez gazdag, dús illusztrációt képzeltem. A regény burjánzó világától számomra nagyon idegen lett volna egy letisztult, minimalista irány. Túlságosan valósághű rajzokat sem szerettem volna, inkább stilizált, elvonatkoztatott illusztrációk létrehozása volt a célom.

Már korábbi illusztrációs munkáimra is nagy hatással volt a szecesszió és az art deco képszerkesztése, felület és formakezelése. Nagyon tetszik, hogy a hangsúly nem a konkrét események vagy személyek, sokkal inkább az atmoszféra megjelenítésén van.

Másik meghatározó vizuális élményem a Jankovics Marcell vezetése alatt készült Magyar Népmesék sorozat. Rengeteget tanultam belőle arról, hogyan lehet érdekes térhatásokat létrehozni vegyítve a síkban tartott és a térbe helyezett elemeket. Izgalmasnak találom a felületek használatát és a népi motívumok számomra nagyon esztétikus átírását, ami szintén tanulságos volt az illusztrációimhoz.

fent: Julius Klinger és William Morris szecessziós művészek illusztrációi
lent: Magyar Népmesék, Pannónia Filmstúdió

ELŐZMÉNYEK

Több korábbi munkám tanulságait felhasználtam a diplomamunkámhoz.

Az egyetem alatt sokat foglalkoztam illusztrálással. Leginkább az foglalkoztat, mi az, amitől egy dolog olyan érzetet kelt bennem, amilyet, mi az a leglényegibb valami, ami meghatározza a dolgok atmoszféráját, hangulatát, és hogyan tudom ezt megfogni, mások számára is érzékelhetővé tenni.

Varró Dani: Két mese
könyvterv és illusztráció, 2014

Festő köz, 2013

Szerednyei Péter: Várkert
könyvborító, 2013

Ördögkatlan térkép, 2014

Bortársaság
karácsonyi csomagolás, 2013

Dombról Sopron, 2013

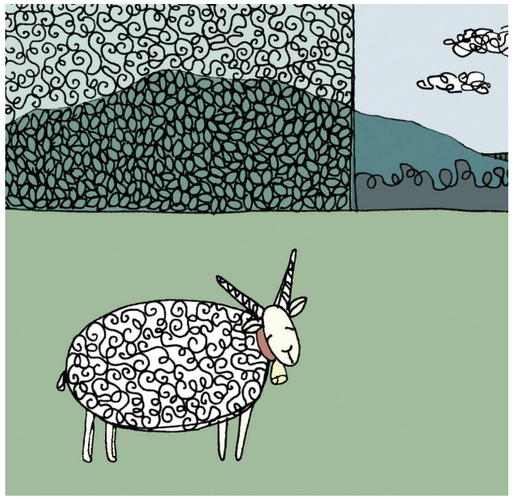

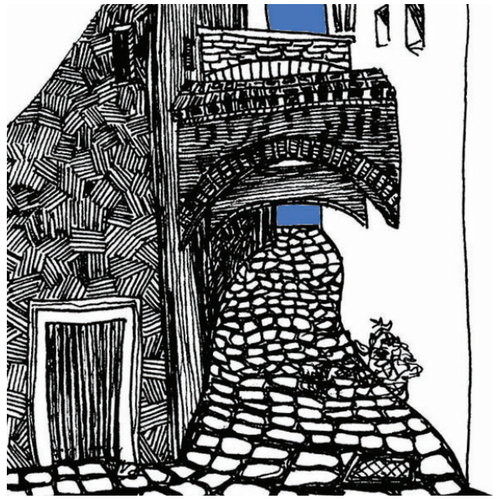

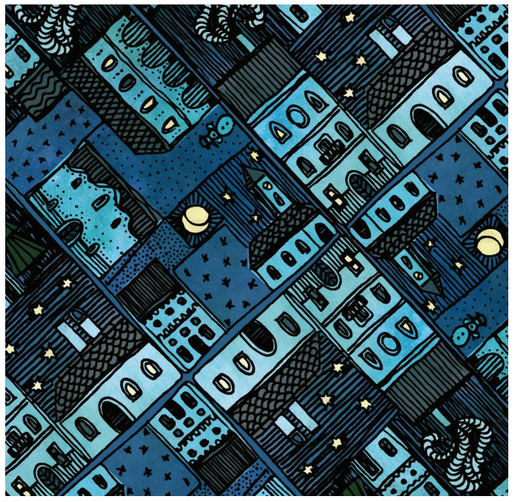

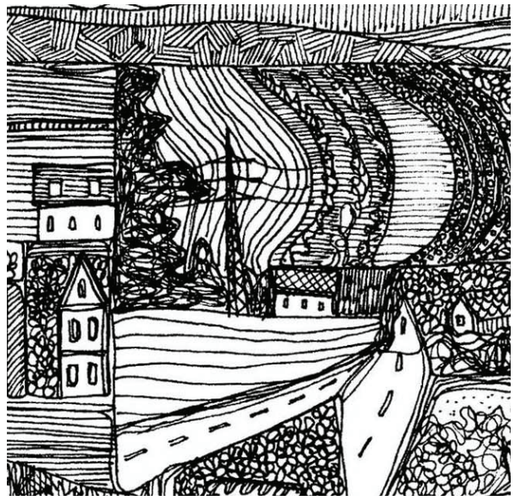

SZÍNEK

Minden fejezethez egy teljes oldalas illusztráció tartozik, amihez a könyv szerkezetéből adódóan az abc egy betűje van rendelve. A fejezetekhez egy-egy színt társítottam és csak annak a tónusváltozataival színeztem, ezzel is a regény mozaikosságát és az egyes fejezetek sajátos, önálló atmoszféráját szerettem volna hangsúlyozni.

A		N	
B		O	
C		P	
D		Q	
E		R	
F		S	
G		T	
H		U	
I		V	
J		W	
K		X	
L		Y	
M		Z	

ILLUSZTRÁCIÓ

Mikor elkezdtem tervezni a könyvet, először meg akartam fogalmazni magamnak, miről szól és mit jelent számomra. Csupa ellentétpár jutott eszembe: modern és archaikus, személyes és kollektív, gyerek és felnőtt, fikció és valóság, kint és bent...

Ezért olyan nyelvet akartam találni, ami mai de ősi is, az enyém, de másoknak is érthető és élvezhető, gyerekeknek és felnőtteknek is szól.

A könyvben számtalan kultúrából, mítoszból, meséből ismerős szereplővel és helyszínnel találkozunk. Olyan szimbólumokat, motívumokat használ, ami a legtöbb ember számára jelent valamit. Ezek általában megtartanak valamennyit az ismert karakterükből, de át is értelmeződnek, új tulajdonságokkal, esetleg funkcióval is felruházódnak.

Ezt szerettem volna vizuálisan is alátámasztani., ezért az illusztrációmban sokféle kultúrából és korból használtam elemeket: például ókori görög, egyiptomi, gótikus, törzsi, iszlám mintákat, motívumokat, tárgyakat, tájakat és épületelemeket. Ezeket próbáltam úgy megjeleníteni, hogy ahogy a regényben is, kapjanak egy közös ízt, amitől a különbözőségük ellenére egységessé tudnak válni.

Célom volt az is, hogy visszaadjam azt a gazdagságot, ami a könyvet jellemzi. Ezért választottam ezt a sűrűn átszőtt, burjánzó, textúrákból épülő struktúrát. A tollrajzokat digitálisan színeztem, mert úgy éreztem, az így létrejövő homogén felületek szépen egészítik ki a kézzel készült rajzokat.

Az illusztrációkhoz kialakítottam egy grid rendszert, mert úgy úréztem, a sokféleségük miatt az egységes technika nem fogja kellő képpen össze őket. A grid rendszert a könyv tipográfiai oldaltervével együtt alakítottam ki, így az illusztrációk harmonikusan simulnak a könyvbe.

A felületek textúrájának kikísérletezésével nagyon sokat foglalkoztam. Addig próbálgattam, finomítgattam őket, míg olyan felületek jöttek létre, amiket elég kifejezőnek éreztem. A kompozíciókat úgy lakítottam ki, hogy a különböző felületek szépen működjenek együtt. Minden képnél meg kellett találnom a mintás és az üres felületek megfelelő arányát.

Az illusztrációimban sokat játszottam a térrel. A térbeli és sík felületek egymás mellé helyezése furcsa szürreális hatást eredményezett. Olyan lehetetlen látványok jöttek létre, amik valótlanságuk ellenére felismerhetőek és érthetőek. Ezzel a valós és a fikció közötti imbolygás érzését szerettem volna kelteni.

A fejezet elején található betűkhöz a kenyérszöveghez is használt Franziska font karaktereit rajzoltam meg kézzel és a hozzájuk tartozó illusztrációból kiemelt textúrával kereteztem őket.

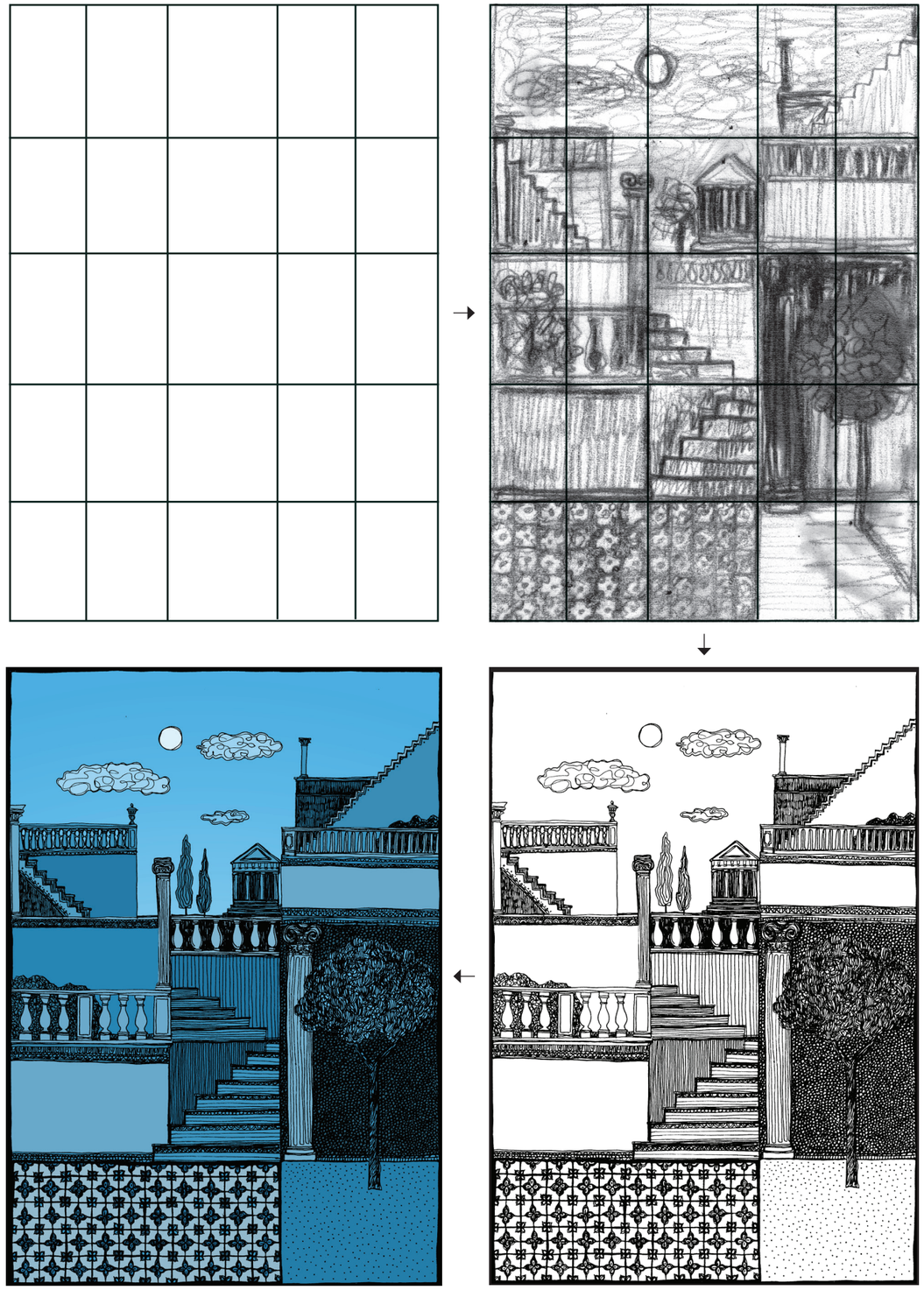

TIPOGRÁFIA

A könyv tipográfiai rendszerének kialakításakor két főszempontom volt: az egyik, hogy legyen diszkréten esztétikus, jól olvasható, letisztult, ami mellett tudnak érvényesülni az illusztációk. A másik, hogy a könyv tartalmához illően „klasszikus könyv” hangulatot idézzen.

Méret

A könyv méretétről elég határozott elképzelésem volt. Az eddigi kiadások általában vágott A5-ös vagy annál kisebb méretűek. Én egy kicsit termetesebb, kódex szerűbb, de még jól kézbefogható könyvet szerettem volna. Így alakult ki a 16 cm x 23 cm-es méret.

Betűtípus

A könyvemhez Jakob Runge Franziska nevű fontját választottam, ami egy nagyon szép, jól olvasható modern antikva. Alapvetően háromféle méretben és változatban használtam.
A szöveg két színnel van szedve, ami a könyv két síkjának elkülönítését szolgálja.

FEJEZETCÍM regular 16 pt

Kenyér szöveg regular 10 pt

Versek, dalok, idézetek italic 10 pt

C 25
M 88
Y 100
K 24

C 83
M 58
Y 68
K 73

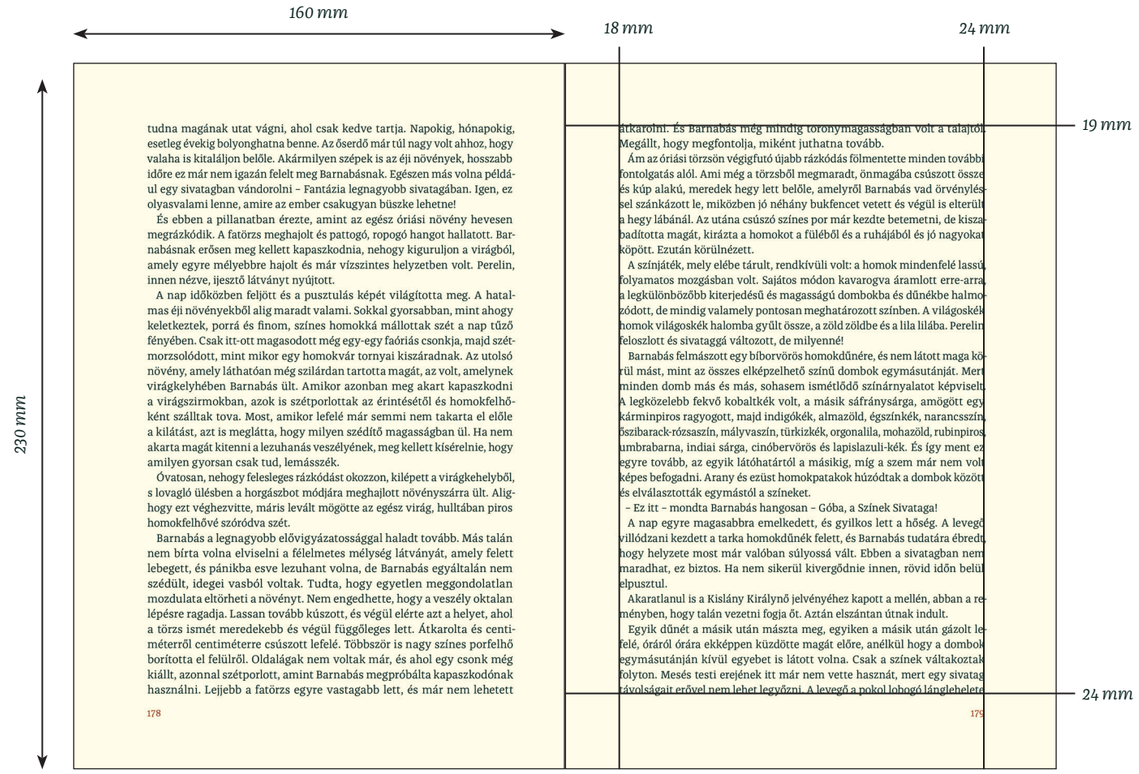

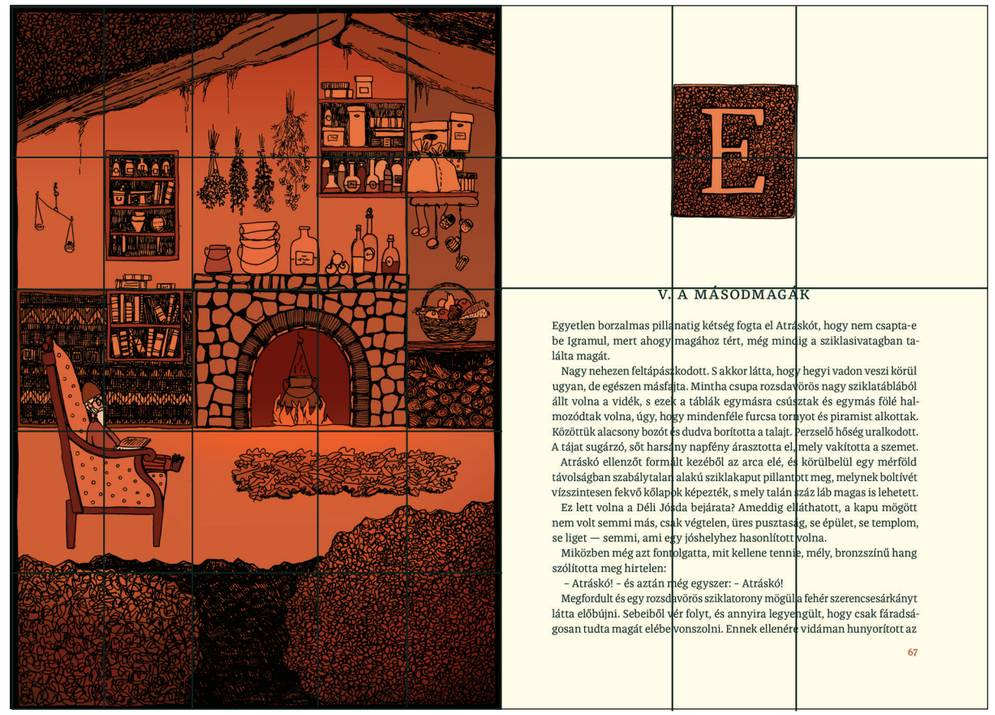

KÖTÉS

„Rézszínű selyem volt a kötése, csillogott, ahogy ide-oda forgatta. Gyorsan átlapozta, és látta, hogy a könyvet két különböző színben nyomták. Képek, úgy találta, nem voltak benne, csak csodaszép, nagy kezdőbetűk. Mikor a kötést még egyszer alaposabban megnézte, két kígyót fedezett fel rajta, egy világosat és egy sötétet, melyek, egymás farkába harapva, ovális alakot képeztek. És ebben az ovális keretben furcsán összefonódott betűkkel ez a cím állt: A Végtelen Történet.”

Így írja le a Végtelen Történet A Végtelen Történetet. Ezt nem vettem szó szerint, de teljesen figyelmen kívül sem akartam hagyni. Egy modern kódexet hatását szerettem volna kelteni, ezért egy nagyon archaikus könyvtípusból, a kopt kódexből indultam ki, és értelmeztem át modern anyaghasználattal és leegyszerüsített formavilággal.

A rézszínű kötést mély narancssárga színnel idéztem meg. A könyv külsejére nem került szöveg, csak az illusztrációhoz hasonlóan megrajzolt kígyók. Ezzel szerettem volna titokzatossá tenni.

A könyv gerincét sűrű mintával megrajzolt papírhüvelyekkel takartam el.

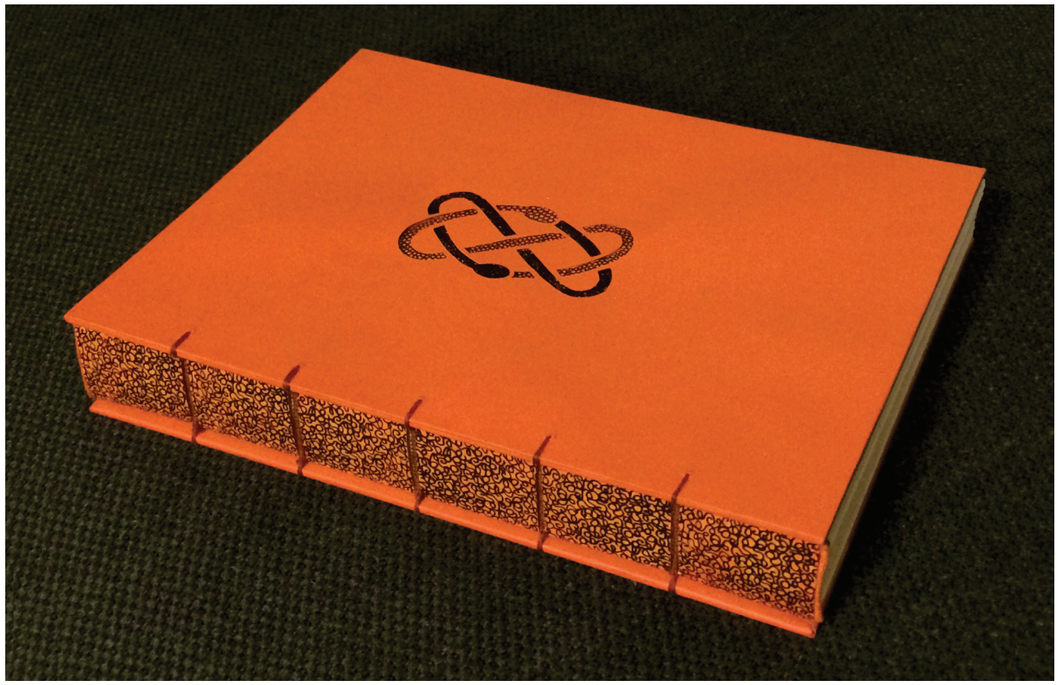

A kopt kötés

A kódex formát, ami a mai könyvtől csak annyiban tér el, hogy nem nyomtatott könyv volt, a koptoktól, az ókori egyiptomiak keresztény leszármazottaitól örököltük. A kopt kódexeket pergamen- vagy papiruszlapokra írták, a lapokat ívfüzetekké fűzték össze, és bőrrel bevont, több rétegben összeragasztott papirusztáblákkal látták el. A keresztény írásbeliség kezdettől fogva a kódex formához kapcsolódik. A legkorábbi, kódex formájában ránk maradt evangéliumtöredékek az i.sz. II. századból valók. Ezek a kopt szerkönyvek a Nílusvölgy száraz homokjából vagy betemetett ciszternákból, a Fajjúm-medence környékéről kerültek elő a XX. században. A feltáráskor a nagyalakú kódexek többsége még eredeti kötésben volt.

Egy-egy kódex gyakran csak egyetlen ívfüzetből állt. A könyvkötés fejlődésének következő foka az volt, hogy több ívet összefűztek. A kopt kódexek ívfüzeteit közvetlenül egymáshoz fűzték, bordaszalag vagy szíj nélkül. Az ívfüzetet vagy íveket csak beragasztották a bőrkötésbe, anélkül hogy a fűzőszálat bármilyen módon a táblához erősítették volna. A gerincet borító bőrön beakasztó bőrpántokat fűztek át, majd ezeket kívülről befelé keresztülhúzták a kötéstáblába fúrt lyukon, és a tábla belső oldalához ragasztották. Az utolsó lépés az első és utolsó ívfüzet első és utolsó lapjának a kötéstáblához való ragasztása volt.

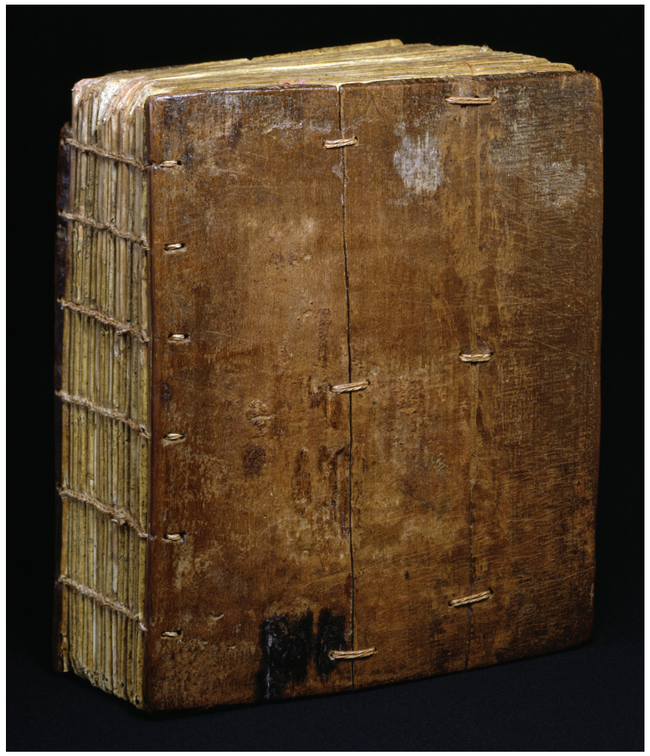

Evangéliumok a Gunda Gunde nevű kolostorból
1540 körül, Etiópia

Papír

Borítóanyagnak a 105 grammos Awagami Shin papírt használtam. Ez az egyik oldalán finoman bordázott japán savmentes papír, ami újrahasznosított papírból és kenderből készül. Nagyon szép, nemes anyag. Alkalmas nyomtatásra, ami nekem szintén fontos szempont volt.

A belíveket 120 grammos Munken Pure papírra nyomtattam. Ez egy krémszínű, selymes felületű, mázolatlan, felületileg enyvezett, famentes papír. Nagyon kellemes a tapintása, különleges, mégis természetes hatású.

Aurin

A könyv borítóján megjelenő motívum az Aurin, “a Fény”, a könyvben nagyon fontos szerepet tölt be, a történet elejétől a végéig folyamatosan jelen van. Egy medálon látható, ami viselőjének védelmet és különleges hatalmat kölcsönöz.

A két egymás farkába harapó sötét és világos kígyó a végtelent, a teljességet, a sötétség és világosság, a jó és a rossz egyensúlyát szimbolizálja. Az Aur az alkímiában szent szó, azt jelenti, ragyogó napfény, a könnyű, illanó fény, ami az élet igazi tartalma. Szerintem A Végtelen Történet végső mondanivalója, hogy ez a fény a szeretet.

Mikor az Aurin megrajzolásához fogtam, először végtelen szimbólumokat kerestem. Így találtam meg a kelták végtelen csomóit. Ezekből kiindulva alakítottam ki a kígyók összefonódását, úgy, hogy két szívet is elrejtettem benne, ami a szeretet ma legismertebb szimbóluma.

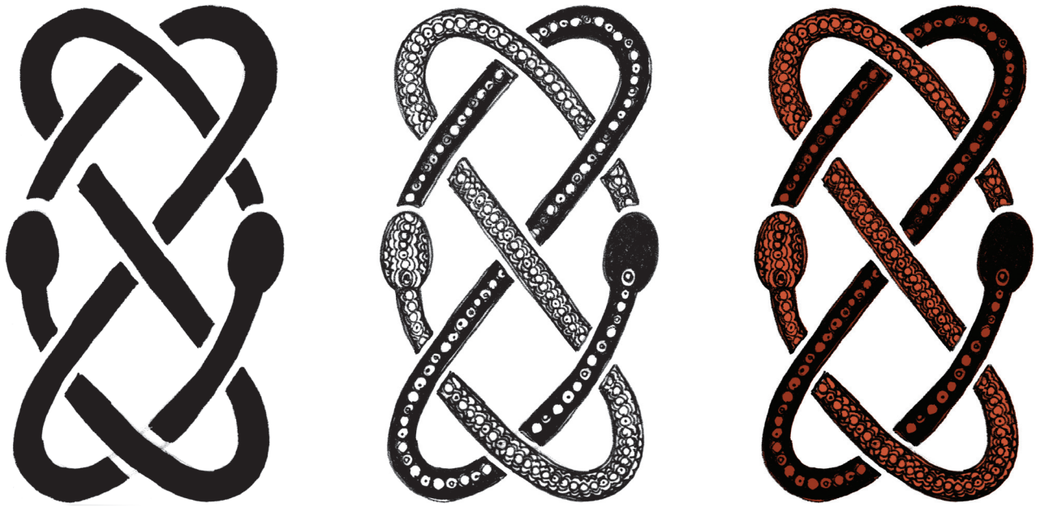

FELHASZNÁLT IRODALOM

Michael Ende: A Végtelen Történet
Árkádia Kiadó, Budapest, 1985

M. Horváth Adrienne: A Végtelen Történet mint a beavatási szertartás szimbóluma – Gondolatok Michael Ende meseregénye kapcsán
Xénia Könyvkiadó, Budapest, 1995

Hemrik Orsolya: Olvasó a világok határán (Michael Ende: A Végtelen Történet)
Palimpszeszt, 24. szám, 2005. június

Bankos Szilvia: Michael Ende életrajz
Ekultura.hu, 2013.nov. 11.

Weöres Sándor: A teljesség felé – Egybegyűjtött írások
Magvető, Budapest, 1970

Rozsondai Marianne: A könyvkötés művészete – Műhelytitkok
Corvina Kiadó, Budapest, 1983

Köszönet

Vida Győzőnek, a témavezetőmnek
Juhász Marcinak, akitől legtöbbet tanultam az egyetemen
Édesanyámnak, aki nélkül nem az lennék, aki vagyok, és aki nélkül nem juthattam volna el idáig
Krisztiánnak, aki végig mellettem volt türelemmel és szeretettel
A testvéreimnek és a barátaimnak, akik otthonossá teszik számomra a világot

❤